

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog prijevoda dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Agent of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de republier cette traduction a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

PRESUDA KJELDSSEN, BUSK MADSEN I PEDERSEN PROTIV DANSKE (zahtjevi broj 5095/71; 5920/72; 5926/72

...

O ČINJENICAMA

14. Podnositelji zahtjeva, koji su roditelji danskog državljanstva i prebivaju u Danskoj. G. Viking Kjeldsen, galvanizer, i njegova supruga Annemarie, školska učiteljica, žive u Vardu; g. Arne Busk Madsen, svećenik, i njegova supruga Inger, školska učiteljica, dolaze iz Åbenrå; g. Hans Pedersen, koji je svećenik, i gđa Ellen Pedersen stanuju u Ålborgu.

Sva tri para, koji imaju djecu školske dobi, prigovaraju integriranom i stoga obveznom seksualnom obrazovanju uvedenom u primarne (osnovne) škole u Danskoj Zakonom br. 235 od 27. svibnja 1970. godine kojim je izmijenjen Zakon o državnim školama (dalje: Zakon iz 1970.).

Osnovno školstvo općenito

15. Prema članku 76. danskog Ustava, sva djeca imaju pravo na besplatno školovanje u državnim osnovnim školama, iako roditelji nisu obvezni tamo ih upisati i mogu ih poslati u privatne škole ili podučavati kod kuće.

Tijekom školske godine 1970/71., ukupno je 716.665 đaka pohađalo 2.471 škole, od kojih je 277 bilo privatnih s 43.689 učenika. Neki su roditelji odlučili obrazovati svoju djecu kod kuće.

16. U vrijeme kada su se dogodile činjenice u pitanju, osnovno školstvo u državnim školama bilo je uređeno Zakonom o državnim školama (čija je konsolidirana verzija priložena u izvršnom rješenju br. 279 od 8. srpnja 1966. godine), koji je mijenjan u nekoliko navrata između 1966. i 1970. godine.

Primarno školstvo trajalo je devet godina; deseta godina, kao i predškolska godina za djecu od pet do šest godina, bile su dobrovoljne.

Predmeti podučavani u prve četiri godine bili su danski, pisanje, aritmetika, znanje kršćanstva, povijest, zemljopis, biologija, tjelesni, muzika, kreativna umjetnost i šivanje. U petoj i šestoj godini, dodani su engleski i rad s drvetom, a u sedmoj godini njemački, matematika, prirodne znanosti i domaćinstvo. Od osmog razreda učenici su u određenoj mjeri bili u mogućnosti birati između predavanja iz predmeta koje su preferirali.

Temeljem Zakona, Ministar obrazovanja određivao je ciljeve školovanja, a lokalne školske vlasti utvrđivale su sadržaj školskog programa i broj sati. Postojale su, međutim, dvije iznimke tom pravilu. Prvo, vjersko obrazovanje trebalo je biti u skladu s evanđelističkom luteranskom doktrinom državne crkve, ali su djeca mogla od njega biti oslobođena. Drugo, zakonodavac je naložio školama da uvrste u školske programe, često zajedno s tradicionalnim predmetima, određene nove teme kao što su sigurnost u prometu, civilno društvo, higijena i seksualni odgoj.

17. Upravljanje državnim školama u Danskoj u velikoj je mjeri decentralizirano. Tim institucijama upravljaju općinska vijeća, najviša obrazovna vlast u svakom od 275 općina u toj zemlji, kao i školske komisije i školski odbori.

Školska komisija u pravilu je sastavljena od jedanaest članova od kojih šest bira općinsko vijeće, a pet roditelji. Komisija, uz konzultacije s vijećem učitelja i unutar granica zadanih zakonom, priprema curriculum za škole u svom okrugu. Curriculum mora odobriti općinsko vijeće. Da bi pomoglo tim tijelima u obavljanju njihovih zadaća, Ministarstvo obrazovanja izdaje smjernice koje priprema Odbor za curriculum državnih škola (dalje: Odbor za curriculum) uspostavljen 1958. godine.

Svaka državna škola ima školski odbor koji se sastoji od tri do pet članova; jednog člana bira općinsko vijeće, a ostala dva ili četiri roditelji. Odbor nadgleda školu i organizira suradnju između škole i roditelja. On odlučuje, na temelju preporuke vijeća učitelja, koja pomagala u nastavi i posebice koje knjige će se upotrebljavati u školi i također određuje raspodjelu predavanja između učitelja.

18. Primarno obrazovanje u privatnim školama ili kod kuće ne smije biti ispod standarda propisanih za državne škole; mora obuhvaćati iste obvezne predmete i biti usporedive kvalitete. Školu je moguće osnovati bez dozvole dane unaprijed, ali je naknadno nadgleda školska komisija kako bi osigurala, posebice, da pruža adekvatnu nastavu danskog, pisanja i aritmetike. Isto se primjenjuje i za obrazovanje kod kuće; ako školska komisija dva puta za redom utvrdi da je takvo obrazovanje neadekvatno, od roditelja se zahtijeva da dijete pošalju u državnu ili privatnu školu.

Država pomaže privatne škole ukoliko nemaju ukupno manje od dvadeset učenika i ukoliko nemaju manje od deset učenika po razredu. Država subvencionira 85% tekućih troškova (plaće ravnatelja i učitelja, održavanje zgrade, grijanje, struja, voda, čišćenje, osiguranje itd.). Dodatno, privatne škole mogu dobiti državne zajmove po povoljnim uvjetima za izgradnju i poboljšanje zgrada. Kao rezultat toga, roditelji koji upišu svoju djecu u privatnu školu u pravilu ne plaćaju školarinu višu od 1.200 kruna po djetetu na godinu; tijekom 1973/1974. školske godine prosječni trošak jedva je prelazio 1.050 kruna. Danski parlament podržao je u svibnju 1976. godine prijedlog koji bi obvezao općine da snose veliki dio troškova prijevoza za djecu koja pohađaju privatne škole.

Statistika o privatnim školama pokazuje da je, u školskoj godini 1973/74., bilo oko sedamdeset 'slobodnih' škola; sto i jedna privatna gramatička škola bez posebne religiozne pozadine; dvadeset i pet katoličkih škola; devetnaest škola njemačke manjine; deset škola

ostalnih vjerskih zajednica; osam «kršćanskih slobodnih» škola; i oko trideset i pet ostalih škola.

Podnositelji zahtjeva tvrde da nema dovoljno privatnih škola i da njihovi učenici često moraju daleko putovati kako bi ih pohađali; dodatno, roditelji koji žele poslati svoju djecu u privatnu školu u Kopenhagen moraju ih upisati u liste čekanja najmanje tri godine unaprijed.

Seksualno obrazovanje

19. Seksualno obrazovanje predmet je rasprava u Danskoj već trideset i pet godina. Još 1945. godine seksualno obrazovanje uvedeno je u državne škole u Kopenhagenu i nekoliko institucija izvan glavnoga grada kopiralo je taj primjer. Bez obzira na to, Ministar obrazovanja bio je protiv obveznog seksualnog obrazovanja kada je to pitanje postavljeno 1958. godine.

Odbor za curriculum objavio je 1960. godine “Vodič za nastavu u državnim školama” koji je napravio razliku između nastave o reprodukciji čovjeka i seksualnog obrazovanja. Odbor je preporučio da prvo bude integrirano u program biologije dok bi drugo trebalo ostati izbornim za djecu i učitelje i trebalo bi ga držati medicinsko osoblje. Odbor je također smatrao potrebnim da se za škole izrade smjernice o sadržaju i terminologiji koju treba upotrebljavati u seksualnom obrazovanju.

U okružnici od 8. travnja 1960. godine, Ministar obrazovanja usvojio je zaključke Odbora: od školske godine 1960/61. ljudska reprodukcija postala je obvezni dio nastave iz biologije, dok je u rujnu 1961. godine Ministarstvo izdalo službeni vodič, specificirajući da jedino djeca čiji su roditelji dali izričit pristanak mogu dobiti pravo seksualno obrazovanje.

20. Želeći smanjiti porast neželjenih trudnoća, danska Vlada je 1961. godine uspostavila odbor sa zadatkom da prouči problem seksualnog obrazovanja. Uspostavu takvog odbora zahtijevali su, između ostalog, Državno vijeće danskih žena kojim je predsjedala gđa Else-Merete Ross, zastupnica u Parlamentu, i Odbor za institucije pomoći majkama. Svake su godine navedena tijela zaprimala prijave za pomoć od oko 6.000 mladih neudanih majki od kojih je polovica bila ispod dvadeset godina starosti, a četvrtima ispod sedamnaest. Uz to, mnoga djeca, često vrlo mladih roditelja, rođena su unutar prvih devet mjeseci nakon sklapanja braka. Legalni pobačaji dosegli su brojku od 4.000 svake godine, a, u skladu sa stručnim mišljenjem, ilegalni pobačaji brojku od oko 15.000, dok je godišnji prirast bio jedva nešto više od 70.000.

21. Godine 1968., nakon detaljnog ispitivanja problema, gore spomenuti odbor, koji je bio sastavljen od liječnika, obrazovnih stručnjaka, pravnika, teologa i vladinih stručnjaka, podnio je izvještaj (br. 484) nazvan “Seksualno obrazovanje u državnim školama”. Ugledajući se na sustav kakav je bio na snazi u Švedskoj već nekoliko godina, odbor je u svom izvještaju preporučio da se seksualno obrazovanje integrira među obvezne predmete programa državnih škola. Međutim, ne smije se nametnuti obveza učiteljima da sudjeluju u toj nastavi.

Izvještaj se temelji na ideji da je nužno da seksualna nastava bude prilagođena različitom stupnju zrelosti djece i da je se predaje u prirodnom kontekstu drugih predmeta, na primjer kada pitanja djece pružaju odgovarajuću priliku. Takva se metoda odboru činila posebice prikladnom da se izbjegne da predmet postane delikatan ili spekulativan. Izvještaj je naglasio da nastava u pitanju treba imati formu diskusija i neformalnih razgovora između učitelja i učenika. Konačno, dao je i pregled sadržaja seksualnog obrazovanja i preporučio da se sastavi novi vodič za državne škole.

22. U ožujku 1970. godine, Ministar obrazovanja podnio je Parlamentu na usvajanje zakon kojim se mijenja Zakon o državnim školama. Prijedlog zakona predviđao je, između

ostalog, da seksualno obrazovanje postane obvezno i integrirani dio općeg programa državnih primarnih škola. U tom smislu, prijedlog zakona temeljio se na preporukama odbora za seksualno obrazovanje, s jednom iznimkom: slijedeći izjavu Nacionalne udruge učitelja, nije predviđao opće pravo izuzeća iz sudjelovanja u takvoj nastavi.

Prijedlog zakona dobio je potporu tog udruženja, ali i Nacionalnog udruženja škole i društva koje je na nacionalnoj razini predstavljalo obrazovne odbore, školske odbore i roditeljske udruge, te nacionalnog udruženja općinskih vijeća.

Odjeljak 1. stavak 25. Zakona iz 1970. godine, koji je jednoglasno usvojen u Parlamentu i postao pravom 27. svibnja 1970. godine, dodao je “organizaciju knjižnice i seksualno obrazovanje” popisu predmeta koji se podučavaju, predviđenom u odjeljku 17 stavak 6. Zakona o državnim školama. U skladu s time kasniji tekst je glasio:

“Dodatno, sljedeće se također primjenjuje na nastavu u primarnim školama:

sigurnost prometa, organizacija knjižnice i seksualno obrazovanje činit će sastavni dio nastave na način koji specificira Ministar obrazovanja.

...”

Zakon je stupio na snagu 1. kolovoza 1970. godine. Već 25. lipnja Ministar obrazovanja obavijestio je okružnicom općinska vijeća, školske komisije, školske odbore i ravnatelje škola izvan Kopenhaga “da će biti izdani daljnji tekstovi o seksualnom obrazovanju koje će pratiti nove upute za nastavu“. Okružnica je specificirala da “Odsada, roditelji će i dalje imati mogućnost isključenja svoje djece iz takvog obrazovanja i učitelji tu da ga ne pružaju“.

23. Budući da je donesen Zakon iz 1970. godine, Ministar obrazovanja zatražio je od odbora za curriculum da pripremi novi vodič za seksualno obrazovanje u državnim školama koji bi zamijenio onaj iz 1961. godine. Novi vodič (dovršen je u travnju 1971. godine; odredio je ciljeve seksualnog obrazovanja kao i neka opća načela koja ga trebaju voditi, te sugerirao detaljne programe za različite razrede.

24. Na temelju preporuka iz vodiča, Ministar obrazovanja donio je Uredbu br. 274 od 8. lipnja 1971. godine o čijim je pravilima dao obavijest u svojoj okružnici od 25. lipnja 1970. godine.

Uredba – koja se primjenjivala u primarnom obrazovanju i prvom stupnju sekundarnog obrazovanja u državnim školama izvan Kopenhaga – glasila je kako slijedi:

“Odjeljak 1.

(1) Cilj seksualnog obrazovanja je pružiti učenicima znanje koje:

im može pomoći da izbjegnu takve nesigurnosti i shvaćanja koja bi im inače uzrokovala probleme;

promovira shvaćanje povezanosti seksualnog života, ljubavnog života i općih ljudskih odnosa;

omogućuje svakom pojedinom učeniku da samostalno dođe do stajališta koja najbolje odgovaraju njegovoj ili njevoj osobnosti;

naglašava važnost odgovornosti i promišljanja u pitanjima seksa.

(2) Seksualno obrazovanje na svim razinama činit će dio nastave u općim školskim predmetima, posebice danskom, znanju kršćanstva, biologiji (higijeni), povijesti (civilnom društvu) i domaćim odnosima. Uz to, opća nastava iz glavnih tema obuhvaćenih seksualnim obrazovanjem može se organizirati u šestoj i devetoj godini školovanja.

Odjeljak 2

(1) Organizacija i obuhvat seksualnog obrazovanja bit će uređen u ili u skladu s curriculumom. Pomoć u tom pogledu može se dobiti iz vodiča koji je izdao Odbor za curriculum državnih škola. Ako se

posebna nastava koja se spominje u drugoj rečenici odjeljka 1 para. 2 organizira u šestom i devetom razredu, mali broj predavanja svake godine treba staviti na stranu u tu svrhu.

(2) Ne mogu se nametnuti ograničenja rasponu pitanja koja se predaju u skladu s pododjeljkom 1. tako da se ispunjenje svrhe seksualnog obrazovanja učini nemogućim.

(3) Ograničenja o izvođenju seksualnog obrazovanja u školama, kako stoji u 4. dijelu vodiča, primjenjivat će se bez obzira na odredbe curriculumuma.

Odjeljak 3

(1) Seksualno obrazovanje pružat će učitelji koji su odgovorni za održavanje nastave iz predmeta u koje je integrirano u pojedinom razredu i u skladu s naputcima ravnatelja škole. Ako iz curriculumuma nije jasno koji su predmeti vezani uz različite teme koje će se podučavati, razredni učitelji podijelit će posao, koliko je potrebno, u skladu s preporukama učiteljskog vijeća; ovo posljednje mišljenje mora potvrditi školski odbor u skladu s odjeljkom 27. stavak 5. Zakona o upravljanju školama.

(2) Učitelja se ne može prisiliti da protiv svoje volje pruža posebnu nastavu u šestoj i devetoj godini koja se spominje u drugoj rečenici odjeljka 1. stavka 2.

Odjeljak 4 (1) Ova uredba stupa na snagu 1. kolovoza 1971. godine.

(2) Istovremeno prestaje pravo roditelja da izuzmu svoju djecu iz seksualnog obrazovanja. Ipak ih mogu, nakon prijave ravnatelju škole, izuzeti iz posebne nastave spomenute u drugoj rečenici odjeljka 1. stavka 2.

(3) ...“

25. Okružnica Ministarstva obrazovanja, također datirana 8. lipnja 1970. godine, dala je primateljima, *inter alia*, određene konkretnije naputke o pripremi programa državnih škola u tom području. Posebice je svrnula njihovu pozornost na činjenicu da „je zadatak školske komisije, nakon diskusije sa zajedničkim vijećem učitelja, da pripremi nacrt odredbi koje uređuju seksualno obrazovanje koje će se uvrstiti u programe škola u općinama“. Podsjećajući da te odredbe mogu imati formu jednostavnog pozivanja na preporuke u vodiču, okružnica je istaknula da je vodič ponudio različite mogućnosti u pogledu načina i opsega nastave od petog do desetog razreda. Stoga, ako postoji jednostavno pozivanje na vodič “zadatak je institucije (vijeća učitelja) da donese odluku u tom pogledu uz sporazum sa školskim odborom.“

26. Ciljevi predviđeni Uredbom od 8. lipnja 1971. godine identični su onima u vodiču, osim što vodič sadrži dodatak da škole moraju pokušati razviti kod učenika otvorenost u pogledu seksualnih aspekata ljudskog života i stvoriti takvu otvorenost stavom koji će ih činiti sigurnima.

27. Načelo integracije, predviđeno stavkom 2. odjeljka 1.a Uredbe, u vodiču je objašnjeno na sljedeći način:

“Glavna svrha integracije je smjestiti seksualno obrazovanje u kontekst u kojem se ljudska seksualnost ne čini specijalnom pojavom. Seksualnost nije čisto fizička stvar... niti je čisto tehnička stvar ... S druge strane nije toliko emocionalno utjecajna da se o njoj ne bi mogla voditi objektivna i trijezna diskusija. ... Tema stoga treba sačinjavati sastavni dio ukupnog školskog obrazovanja...”

28. Što se tiče definicije načina i opsega seksualnog obrazovanja (odjeljak 2. stavak 1. Uredbe), vodič navodi pitanja koja se mogu uključiti u program državnih škola.

U prve četiri godine nastava počinje s konceptom obitelji i nastavlja se s razlikom između spolova, začećem, rođenjem i razvojem djeteta, obiteljskim planiranjem, odnosima s odraslima koje djeca ne poznaju i pubertetom.

Popis tema sugeriranih za peti do sedmi razred obuhvaća spolne organe, pubertet, hormone, nasljeđivanje, seksualne aktivnosti (masturbacija, spolni odnos, orgazam), oplodnja, metode

kontracepcije, venerične bolesti, seksualne devijacije (posebice homoseksualnost) i pornografiju.

Nastava od osme do desete godine vraća se na pitanja o kojima se govorilo prethodnih godina, ali s naglaskom na etičke, društvene i obiteljske aspekte seksualnog života. Vodič spominje seksualnu etiku i seksualni moral; različite poglede na seksualni život prije braka; seksualne i bračne probleme u svjetlu različitih vjerskih i političkih gledišta; ulogu spolova; ljubav, seks i vjernost u braku; razvod, itd.

29. Vodič zagovara nastavnu metodu utemeljenu na neformalnom razgovoru između učitelja i djece na temelju pitanja djece. Naglašava da “nastava mora biti toliko taktična da ne uvrijedi ili uplaši dijete” te da “mora poštovati pravo svakog djeteta da se drži koncepata koje je samo razvilo”. U razmjeru u kojem se diskusija tiče etičkih i moralnih problema seksualnog života, vodič preporučuje učiteljima da usvoje objektivni stav; specificira:

“Učitelj se ne smije poistovjetiti s ili ograditi od koncepcije o kojoj se govori. To, ipak, ne sprečava učitelja da pokaže i svoje osobno stajalište. Zahtjev za objektivnosti pojačan je činjenicom da škola prihvaća djecu iz svih društvenih klasa. Svi roditelji moraju biti sigurni da na njihovu djecu ne utječu jednostrana mišljenja različita od onih kod kuće. Roditelji moraju biti u mogućnosti vjerovati da će temeljna etička gledišta biti predložena objektivno i trijezno.”

Vodič također upućuje učitelje da ne upotrebljavaju vulgarnu terminologiju ili erotske fotografije, da ne ulaze u diskusije o seksualnim pitanjima s pojedinim učenicima izvan grupe te da ne daju učenicima informacije o tehnikama spolnog odnosa (odjeljak 2. stavak 3. Uredbe).

Podnositelji zahtjeva, međutim, tvrde da se u praksi vulgarna terminologija upotrebljava u velikim razmjerima. Upućuju na knjigu Bent H. Claëssoa naslova “Dječaci i djevojčice, muškarci i žene”) koja je u Danskoj prodana u 55.000 primjeraka. Prema njima, u njoj se često rabi vulgarna terminologija, objašnjavaju tehnike koitusa i prikazuju fotografije erotskih situacija.

30. O odnosima između škole i roditelja vodič, između ostalog, ukazuje na sljedeće:

“Kako bi se ostvarila interakcija između seksualnog odgoja i doma, bilo bi primjereno održavati roditelje upoznatima s načinom i obuhvatom seksualnog obrazovanja u školi. Roditeljski razredni sastanci dobar su način za uspostavu takvog kontakta između škole i roditelja. Diskusije na takvim sastancima pružit će priliku da se naglasi svrha seksualne nastave u školi te da se pojasi roditeljima da nije namjera škole da im išta oduzmu već ... da uspostave suradnju u korist svih strana. Roditeljima se također može istaći da integrirano obrazovanje omogućuje da se o određenoj temi govori upravo onda kada se ona prirodno pojavljuje u drugim područjima nastave te da je, općenito, to jedino moguće ako je seksualno obrazovanje obvezno za učenike... Osim toga, kroz kontakte s kućanstvima razredni učitelj može saznati stav roditelja prema školi, prema svojoj vlastitoj djeci i prema njihovim posebnim problemima. Za vrijeme diskusija o seksualnom obrazovanju u školi, skeptični roditelji često će shvatiti opravdanje za suradnju između škole i kuće u tom području. Neka djeca mogu imati posebne zahtjeve ili mogu trebati posebnu pažnju i često će roditelji te djece biti oni koje je teško kontaktirati. Učitelji moraju biti svjesni te činjenice. Kada se postupno učitelj, kućanstvo i djeca međusobno upoznaju, može nastati odnos povjerenja koji će omogućiti početak seksualnog obrazovanja koje je zadovoljavajuće za sve strane.”

31. Uredba br. 313 od 15. lipnja 1972. godine, koja je stupila na snagu 1. kolovoza 1972. godine ukinula je Uredbu od 8. lipnja 1971. godine Nova uredba glasi:

“Odjeljak 1.

(1) Svrha seksualnog obrazovanja u državnim školama je pružiti učenicima takvo znanje o seksualnom životu koje će im omogućiti da se brinu sami za sebe te uvažavaju druge u tom pogledu.

(2) Od škola se stoga, kao minimum, zahtjeva da pruže nastavu o anatomiji reproduktivnih organa, o začecu i kontracepciji i veneričnim bolestima u takvoj mjeri da učenici neće sebe ili druge kasnije u životu dovesti u poteškoće samo zbog nedostatka znanja. Dodatni i dalekosežniji ciljevi nastave mogu se uspostaviti u okviru ciljeva navedenih u pododjeljku (1) gore.

(3) Seksualno obrazovanje početak će najkasnije u trećem razredu; tvoriti će dio nastave u općim školskim predmetima, posebice danskom, znanju Kršćanstva, biologiji (higijeni), povijesti (civilnom društvu) i domaćim odnosima. Uz to, opća nastava iz glavnih tema obuhvaćenih seksualnim obrazovanjem može se organizirati u šestoj ili sedmoj i devetoj godini školovanja.

Odjeljak 2

Organizacija i obuhvat seksualnog obrazovanja bit će uređen u ili u skladu s curriculumom. Ako će se pružati posebna nastava koja se spominje u drugoj rečenici odjeljka 1 para. 3, mali broj predavanja treba staviti na stranu u tu svrhu u relevantnim godinama.

Odjeljak 3.

Seksualno obrazovanje pružat će učitelji koji su odgovorni za održavanje nastave iz predmeta u koje je integrirano u pojedinom razredu i u skladu s naputcima ravnatelja škole. Ako iz curriculuma nije jasno koji su predmeti vezani uz različite teme koje će se podučavati, razredni učitelji podijelit će posao, koliko je potrebno, u skladu s preporukama učiteljskog vijeća; ovo posljednje mišljenje mora potvrditi školski odbor u skladu s odjeljkom 27. stavkom 5. Zakona o upravljanju školama.

(2) Učitelja se ne može prisiliti da protiv svoje volje pruža posebnu nastavu predviđenu drugom rečenicom odjeljka 1. stavka 3. Učitelj također nije dužan pružati učenicima informacije o koitalnim tehnikama ili upotrebljavati fotografije koje predstavljaju erotske situacije.

Odjeljak 4

Po prijavi ravnatelju škole, roditelji mogu izuzeti svoju djecu iz posebne nastave spomenute u drugoj rečenici odjeljka 1 stavka 3.

...“

32. Okružnicom od 15. lipnja 1972. godine, upućenom istim vlastima kao i ona od 25. lipnja 1970. godine, Ministar obrazovanja izjavio je da je cilj Uredbe omogućiti lokalnim školskim vlastima i, posljedično, roditeljima da izvrše veći utjecaj na organizaciju nastave u pitanju. Dodatno tome, seksualno obrazovanje koje “ostaje integralni dio školskog obrazovanja, što znači da treba sačinjavati dio nastave u obveznim predmetima“, ima više ograničen cilj i daje veći naglasak faktičnim informacijama.

Okružnica ističe da se odsada seksualno obrazovanje može odgoditi do trećeg razreda. Također spominje Uredba ne sadrži više upućivanje na vodič – koji je i dalje na snazi - zbog toga da se naglasi da je vodič jednostavno pomoć lokalnim školskim vlastima u sastavljanju programa.

Konačno, okružnica daje detaljnije podatke o ulozi učitelja. Ako učitelj smatra da neće na zadovoljavajući način moći voditi nastavu, mora mu se omogućiti da pohađa jedan od informacijskih tečajeva koje organizira Škola za obuku učitelja. Dodatno, ministar izričito preporuča da se posebna pažnja posveti osobnim i profesionalnim kvalifikacijama učitelja kada se među njima budu raspoređivali sati koji se odnose na seksualno obrazovanje.

Podnositelji zahtjeva smatraju da su Uredbom od 15. lipnja 1972. godine učitelji oslobođeni obveze pružanja nastave o seksu. Tvrde da ju je ministar obrazovanja izdao zato što su mnogi učitelji snažno protestirali protiv takve obveze.

33. Dana 26. lipnja 1975. godine danski parlament je usvojio novi Zakon o državnim školama (Zakon br. 313), koji je u potpunosti stupio na snagu 1. kolovoza 1976. godine. Međutim, on nije izmijenio odredbe relevantne za ovaj predmet; seksualno obrazovanje ostalo

je integralni i obvezni dio nastave u osnovnoj školi. Zakon također nije promijenio prijašnja pravila o utjecaju roditelja na upravljanje i nadzor nad državnim školama.

Dok je parlament razmatrao prijedlog zakona, Kršćanska narodna stranka predložila je amandman prema kojem bi se roditeljima dozvolilo da traže izuzimanje svoje djece iz seksualnog obrazovanja. Taj je amandman odbijen s 103 glasa prema 24.

34. Iako primarno obrazovanje u privatnim školama mora u načelu obuhvatiti sve teme obvezne u državnim školama, seksualno obrazovanje je iznimka u tom pogledu. Privatne škole slobodne su same odlučiti u kojoj mjeri žele uskladiti svoju nastavu u ovom području s pravilima primjenjivim u državnim školama. Ipak, moraju uključiti u program biologije predavanja o ljudskoj reprodukciji slično onome što je od 1960. godine obvezno u državnim školama.

35. Podnositelji zahtjeva tvrde da uvođenje obveznog seksualnog obrazovanja uopće nije bilo u skladu s općom voljom stanovništva. Ravnatelj u Nyborgu je navodno sakupio 36.000 protestnih potpisa u vrlo kratkom roku. Slično, ispitivanje javnog mnijenja koje je Observa Institut proveo i objavio 30. siječnja 1972. godine u dnevnim novinama Jyllands-Posten, pokazuje, tvrdi se, da je u slučajnom uzorku od 1.532 osobe stare osamnaest godina ili više, 41% bilo za izborni sustav, 15% protiv bilo kakvog seksualnog obrazovanja u primarnim školama, a samo 35% je podržavalo sustav uveden Zakonom iz 1970. godine.

Prema autorima dvaju članaka objavljenih 1975. godine u medicinskom časopisu Ugeskrift for Laeger koji je Komisija dostavila Sudu, uvođenje seksualnog obrazovanja nije, štoviše, donijelo rezultate kojima se nadao zakonodavac. Upravo suprotno, broj neželjenih trudnoća i pobačaja navodno je porastao između 1970. i 1974. godine. Vlada smatra da statistika za razdoblje 1970. do 1974. godine ne može reflektirati učinke zakonodavstva čija je primjena u praksi započela tek 1973. godine.

Činjenice koje se odnose na podnositelje zahtjeva

36. G. i gđa Kjeldsen imaju kćer Karen. Rođena je u prosincu 1962. godine i pohađa općinsku školu St. Jacobi u Vardu. Sve općinske škole u tom gradu su do školske godine 1972/73. upotrebljavale nastavne programe usvojene 1969. godine, to jest, prije nego što je Zakon iz 1970. godine stupio na snagu. Program je u Vardu izmijenjen s učinkom tek od školske godine 1973/74.

37. Dana 25. travnja 1971. godine, podnositelji zahtjeva tražili su Ministra obrazovanja da izuzme njihovu kćer iz seksualnog odgoja, tvrdeći da je sami o tome žele obrazovati.

Dana 6. svibnja 1971. godine, Ministarstvo je odgovorilo da je u pripremi nova Uredba o seksualnom obrazovanju u državnim školama.

Podnositelji zahtjeva prigovorili su danskom parlamentu, ali bez ikakvog rezultata. Tada su se obratili parlamentarnom ombudsmanu koji se 2. lipnja 1971. godine proglasio nenadležnim u toj stvari.

38. U pismu od 14. srpnja 1971. godine, Ministarstvo obrazovanja ukazalo je podnositeljima prijave da je izdana Uredba br. 274 te dodalo da, iz praktičnih razloga, nije moguće izuzeti djecu iz integrirane seksualne nastave.

Dana 5. kolovoza 1971. godine podnositelji zahtjeva ponovo su pisali Ministru obrazovanja, ovaj put pitajući o seksualnom obrazovanju u privatnim školama. Ministarstvo im je reklo da

20. rujna privatne škole nisu bile obvezne pružati nastavu izvan one koja je od 1960. godine obvezna u okviru programa iz biologije.

Nekoliko tjedana prije, odnosno 31. kolovoza 1971. godine, školska komisija Varda odbila je zahtjev podnositelja zahtjeva da im se kćeri odobri besplatno privatno obrazovanje.

39. Dana 13. listopada 1971. godine, Ministarstvo je odgovorilo na još jedno pismo datirano s 6. rujna, u kojem podnositelji zahtjeva traže novo zakonodavstvo koje će omogućiti besplatno školovanje bez nastave o spolnosti. Ministarstvo je reklo da ne namjerava predložiti takvo zakonodavstvo te je odbilo urediti da se kćer podnositelja zahtjeva odvojeno obrazuje. Pozivajući se na odgovor dan drugoj osobi koja se, u istom području, pozvala na članak 2. Protokola br. 1., Ministarstvo je izjavilo da je dansko zakonodavstvo o seksualnom obrazovanju u skladu s tom odredbom, posebice imajući u vidu postojanje privatnih škola.

Dana 15. travnja 1972. godine, podnositelji zahtjeva pitali su Ministra obrazovanja zašto program općinskih škola u Vardu još nije prilagođen novom zakonodavstvu o seksualnom obrazovanju; spis ne otkriva je li Ministarstvo odgovorilo.

40. U međuvremenu, podnositelji zahtjeva ispisali su svoju kćer iz škole St. Jacobi i tijekom školske godine 1971/72. obrazovali je kod kuće. U kolovozu 1972. godine ponovo su je upisali u općinsku školu u Vardu.

Pred Komisijom su tvrdili da je najbliža privatna škola devetnaest kilometara od njihove kuće te da njihova kćer, koja ima dijabetes, ne može izbivati od kuće duže vrijeme. Vlada nije osporavala te tvrdnje.

41. G. i gđa Busk Madsen imaju četvoro djece, od kojih je najstarije započelo školovanje 1972. godini u državnoj školi u Åbenrå. Oni su bezuspješno pokušali izuzeti svoju djecu iz nastave o spolnosti.

42. G. i gđa Pedersen imaju petoro djece, od kojih je troje 1972. godine bilo školske dobi. Dvoje od njih, Ester, rođena 1957. godine i Svend, rođen 1965. godine, pohađali su privatne škole kako bi izbjegli nastavu o seksualnom obrazovanju; treće dijete, Hans Kristian, rođen 1961. godine, bio je upisan u općinsku školu Poul Paghs Gade u Ålborgu. Podnositelji zahtjeva plaćali su 660 kruna mjesečno za Ester, koja je spomenutu školu napustila u ljeto 1972. godine da bi pohađala privatni internat u Korinthu (Fyn), i 75 kruna za Svenda.

Pedersen su, također neuspješno, tražili od lokalnih vlasti da izuzmu njihovu djecu od nastave o spolnosti. U svom zahtjevu izjavili su da su razmišljali da pošalju i svoje treće dijete u privatnu školu, ako im Komisija ne može pomoći.

43. U ožujku 1972. godine, podnositelji zahtjeva prigovorili su upotrebi određenih knjiga o seksualnom obrazovanju u gore navedenim školama. Te knjige je izgleda odobrio školski odbor savjetujući se s učiteljima u školi.

Odbor za obrazovanje i kulturu Pokrajinskog vijeća Sjevernog Jutlanda 16. lipnja 1972. godine odlučio je, međutim, podržati odluku školskog odbora, a tu je odluku potvrdio Ministar obrazovanja 13. ožujka 1973. godine.

POSTUPAK PRED KOMISIJOM

....

45. U svom izvještaju od 21. ožujka 1975. godine, Komisija je izrazila mišljenje:

- da postojanje, *per se*, danskog sustava seksualnog obrazovanja ne predstavlja povredu članka 2. Protokola br. 1. (sedam glasova prema sedam, te je glas predsjednika prevagnuo u skladu s tadašnjim pravilom 18. stavak 3. Pravila postupka Komisije);
- da nema povrede članka 8. Konvencije (jednoglasno), niti članka 9. (jednoglasno);
- da činjenice predmeta ne ukazuju na povredu članka 14. Konvencije (sedam glasova prema četiri, uz tri suzdržana).

Izvještaj sadrži tri odvojena mišljenja.

ZAVRŠNI PRIJEDLOZI PODNESENI SUDU

46. Na raspravi od 2. lipnja 1976. godine izaslanici Komisije pozvali su Sud da:

“presudi predstavlja li uvođenje integriranog te stoga obveznog seksualnog obrazovanja u državne primarne škole danskim Zakonom od 27. svibnja 1970. godine, u pogledu podnositelja zahtjeva, povredu prava i sloboda zajamčenih Europskom konvencijom o ljudskim pravima, posebice onih predviđenih člancima 8., 9. i 14. Konvencije i člankom 2. Protokola br. 1. “

Sa svoje strane Vlada, ne dajući nikakav formalni prijedlog, tvrdi da nema nikakve povrede Konvencije i Protokola br. 1.

O PRAVU

...

O NAVODNIM POVREDAMA ČLANKA 2. PROTOKOLA br. 1 (P1-2)

49. Podnositelji zahtjeva pozivaju se na članak 2. Protokola br. 1 koji predviđa:

“Nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje. U obavljanju svojih funkcija povezanih s obrazovanjem i poučavanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju obrazovanje i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.“

50. U svom glavnom prijedlogu Komisiji, Vlada je tvrdila da se druga rečenica članka 2. ne primjenjuje na državne škole, ali je od tada njihov argument donekle izmijenjen. U očitovanju od 8. ožujka 1976. godine i na raspravi 1. i 2. lipnja 1976. godine, Vlada je dozvolila da postojanje privatnih škola možda ne implicira nužno u svim slučajevima da nije došlo do povrede navedene rečenice. Vlada svejedno naglašava da Danska ne prisiljava roditelje da povjere svoju djecu državnim školama; dozvoljava roditeljima da sami školuju djecu ili da ih daju na školovanje u privatne institucije koje država u bitnom dijelu subvencionira, čime obavlja svoju “funkciju povezanu s obrazovanjem i poučavanjem“ u značenju članka 2. . Time je Danska, tvrdi se, ispunila svoje obveze koje proizlaze iz druge rečenice navedene odredbe.

Sud uzima na znanje da u Danskoj privatne škole postoje zajedno sa sustavom javnog obrazovanja. Druga rečenica članka 2, obvezuje države ugovornice u izvršenju svake funkcije – ona govori o svakoj funkciji “*any functions*“ - koju poduzimaju u području obrazovanja i poučavanja, uključujući onu koja se sastoji u organizaciji i financiranju javnog obrazovanja.

Nadalje, druga rečenica članka 2. mora se čitati zajedno s prvom koja jamči pravo svakoga na obrazovanje. Tom temeljnom pravu dodano je pravo roditelja da poštuju svoja vjerska i filozofska uvjerenja, a prva rečenica ne čini razliku, kao ni druga, između državnog i privatnog poučavanja.

Pripremni materijali ("*travaux préparatoires*"), koji bez sumnje imaju posebni utjecaj u slučaju odredbe koja je uzrokovala tolike duge i strastvene diskusije, potvrđuju tumačenje koje proizlazi iz prvog čitanja članka 2. Dok bez sumnje pokazuju, kako podsjeća Vlada, važnost koju mnogi članovi Savjetodavne skupštine i veći broj Vlada pridaje slobodi podučavanja, što znači slobodi uspostave privatnih škola, pripremni materijali ne otkrivaju namjeru da se ide išta dalje od jamstva te slobode. Za razliku od nekih ranijih verzija, konačno usvojeni tekst ne izražava izričito tu slobodu; i mnoge intervencije i prijedlozi, koje citiraju izaslanici Komisije, pokazuju da se vodilo računa o potrebi da se u državnom školstvu osigura poštivanje vjerskih i filozofskih uvjerenja roditelja.

Druga rečenica članka 2., ukratko, ima za cilj sačuvati mogućnost pluralizma u obrazovanju, što je nužno za očuvanje „demokratskog društva“ kakvo je zamišljeno Konvencijom. Imajući u vidu ovlasti moderne države, takav je cilj prije svega nužno ostvariti u državnom obrazovanju.

Sud stoga zaključuje, kao što je jednoglasno zaključila i Komisija, da danske državne škole potpadaju pod primjenu Protokola br. 1. U svom ispitivanju je li članak 2. povrijeđen, Sud, međutim, ne može zaboraviti da funkcije Danske povezane s obrazovanjem i podučavanjem obuhvaćaju dodjelu bitne pomoći privatnim školama. Iako pribjegavanje tim školama uključuje žrtvu roditelja koju su opravdano spomenuli podnositelji zahtjeva, ipak se u ovom predmetu ne smije zanemariti alternativno rješenje koje one nude. Izaslanik koji je govorio u ime Komisije priznao je da nije pridao dovoljnu pažnju tom čimbeniku u stavcima 152. i 153. izvještaja.

51. Vlada je alternativno tvrdila da druga rečenica članka 2., pod pretpostavkom da se odnosi i na državne škole koje se ne mora obvezno pohađati, podrazumijeva jedino pravo roditelja da svoju djecu izuzmu iz predmeta koji nude “vjersku nastavu u duhu neke crkve”.

Sud ne dijeli to mišljenje. Članak 2., koji se primjenjuje na svaku državnu funkciju povezanu s obrazovanjem i podučavanjem, ne dozvoljava da se radi razlika između vjerske nastave i ostalih predmeta. On traži od države da poštuje uvjerenja roditelja, bila ona vjerska ili filozofska, kroz cijeli državni obrazovni program.

52. Kako pokazuje sama njegova struktura, članak 2. predstavlja cjelinu kojom dominira njegova prva rečenica. Obvezujući se da ne “uskraćuju pravo na obrazovanje”, države ugovornice jamče svakom pod svojom jurisdikcijom “pravo pristupa obrazovnim institucijama koje postoje u danom vremenu” i “mogućnost stjecanja profita iz primljenog obrazovanja” “službenim priznavanjem završenog studija” (presuda o meritumu od 23. srpnja 1968. u “Belgijskom lingvističkom” predmetu, serija A, br. 6, str. 30-32, stavci 3-5).

Pravo predviđeno drugom rečenicom članka 2. dodatno je ovom temeljnom pravu na obrazovanje (stavak 50 gore). U ostvarivanju svojih prirodnih dužnosti prema svojoj djeci – roditelji su primarno odgovorni za “obrazovanje i poučavanje” svoje djece – roditelji mogu zahtijevati od države da poštuje njihova vjerska i filozofska uvjerenja. Njihovo pravo tako korespondira odgovornosti usko povezanoj s uživanjem i izvršenjem prava na obrazovanje.

S druge strane, “odredbe Konvencije i Protokola treba čitati kao cjelinu” (gore spomenuta presuda od 23. srpnja 1968., *ibid.*, str. 30, stavak 1). U skladu s time, dvije rečenice članka 2. treba čitati ne samo jednu u svjetlu druge, već također, posebice u svjetlu članaka 8., 9. i 10. Konvencije koji proglašavaju pravo svakoga, uključujući roditelje i djecu “na poštovanje

privatnog i obiteljskog života“, na “slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti“ te “slobodu izražavanja, savjesti i vjere“ i “slobodu primanja i širenja informacija i ideja“.

53. Iz prethodnog stavka prije svega slijedi da određivanje i planiranje školskog programa (curriculum) u načelu potpada pod nadležnost države ugovornice. To prije svega obuhvaća pitanja svrhovitosti o kojima ovaj Sud ne odlučuje i rješenja kojih mogu legitimno varirati od države do države i od razdoblja do razdoblja. Posebice druga rečenica članka 2. Protokola ne priječi države da u nastavu uključe informacije ili znanje izravno ili neizravno vjerskog ili filozofskog tipa. Ona čak ne dozvoljava roditeljima da prigovaraju integraciji takvog podučavanja ili obrazovanja u školski program, jer bi inače svako institucionalizirano podučavanje moglo postati nepraktičnim. U stvari, za veći dio predmeta koji se uče u školi čini se nemogućim da nemaju, u manjoj ili većoj mjeri, određenu filozofsku narav ili implikacije. Isto vrijedi za vjerske afinitete ako se uzme u obzir postojanje religija koje čine vrlo širok dogmatski i moralni entitet koji ima ili može imati odgovore na sva pitanja filozofske, kozmološke ili moralne prirode.

Druga rečenica članka 2. implicira s jedne strane da država, ispunjavajući svoje funkcije povezane s obrazovanjem i podučavanjem, mora voditi računa da informacije ili znanje koje je uključeno u program bude preneseno na objektivan, kritički i pluralistički način. Državi je zabranjeno imati za cilj indoktrinaciju za koju se može smatrati da ne poštuje vjerska ili filozofska uvjerenja roditelja. To je granica koju se ne smije prijeći.

Takvo je tumačenje istovremeno u skladu s prvom rečenicom članka 2. Protokola, člancima 8. do 10. Konvencije i općim duhom Konvencije, instrumenta sastavljenog da održi i promiče ideale i vrijednosti demokratskog društva.

54. Kako bi se osporeno zakonodavstvo ispitalo temeljem članka 2. Protokola, protumačenog kako je gore opisano, potrebno je uzeti u obzir materijalnu situaciju koju je željelo i dalje želi postići, izbjegavajući bilo kakve ocjene svrhovitosti zakonodavstva.

Danski zakonodavac, koji nije zanemario mogućnost da unaprijed dobije savjet kvalificiranih stručnjaka, jasno je kao polaznu točku uzeo poznatu činjenicu da djeca u Danskoj danas otkrivaju bez teškoće i s raznih strana informacije koje ih zanimaju o seksualnom životu. Nastava o tom predmetu u državnim školama nema toliko za cilj da im pruži znanje koje nemaju ili ne mogu usvojiti na drugi način, koliko da im dade točnije, preciznije, objektivnije i znanstveno utemeljeno znanje. Nastava, kako je zamišljena i organizirana osporavanim zakonodavstvom, prvenstveno nastoji dati učenicima bolju informaciju; to proizlazi iz, između ostalog, uvoda u “Vodič“ iz travnja 1971. godine.

Čak i kad je opisana na taj način, ova vrsta nastave jasno ne može isključiti određene procjene učitelja koje mogu zadirati u vjersku ili filozofsku sferu; jer ono što je ovdje u pitanju jesu stvari u kojima procjena činjenica lako dovodi do stvaranja vrijednosnih ocjena. Manjina članova Komisije je opravdano na to ukazala. Uredbe i okružnice od 8. lipnja 1971. i 15. lipnja 1972. godine, “Vodič“ iz travnja 1971. godine i drugi materijali dostupni Sudu (stavci 20 – 32 gore) jasno pokazuju da danska država, dajući im pravovremena objašnjenja koja smatra korisnima, pokušava djecu upozoriti na pojave koje smatra uznemirujućima, kao primjerice previše rođenja djece izvan braka, uključujući i pobačaje i venerične bolesti. Javne vlasti žele osposobiti učenike da, kada dođe vrijeme, „vode brigu sami o sebi i imaju obzira prema drugima u tom pogledu“, a “ne da dovedu sebe ili druge u poteškoće samo zbog nedostatka znanja“ (odjeljak 1. Uredbe od 15. lipnja 1972. godine).

Takva su shvaćanja doista moralna shvaćanja, ali su opća po svojoj naravi i ne prelaze granice onoga što demokratska država može smatrati javnim interesom. Ispitivanje spornog zakonodavstva ukazuje da ono ni na koji način ne rezultira indoktrinacijom kojoj je cilj

zagovaranje posebne vrste seksualnog ponašanja. Ono ne uzdiže seks niti potiče učenike da se prije vremena upuštaju u ponašanja koja mogu biti opasna za njihovu stabilnost, zdravlje ili budućnost ili koja mnogi roditelji smatraju prijekornim. Nadalje, ono ne utječe na pravo roditelja da prosvijetle i savjetuju svoju djecu, da vrše prema djeci prirodne roditeljske funkcije kao što je obrazovanje, ili da upućuju svoju djecu na put koji je u skladu s vlastitim vjerskim ili filozofskim uvjerenjima roditelja.

Naravno, mogu se pojaviti zloupotrebe načina na koji se odredbe u pitanju primjenjuju u pojedinoj školi, ili od strane pojedinog učitelja i nadležne vlasti imaju obvezu uložiti najveću pažnju kako bi osigurale da vjerska ili filozofska uvjerenja roditelja nisu zanemarena na ovoj razini zbog bezobzirnosti, loše prosudbe ili pogrešnog vrbovanja. Međutim, iz odluke Komisije o dopuštenosti zahtjeva slijedi da Sud u ovom trenutku nije suočen s problemom te vrste (stavak 48 gore).

Iz tog razloga, Sud zaključuje da sporno zakonodavstvo samo po sebi ni na koji način ne vrijeđa vjerska ili filozofska uvjerenja podnositelja zahtjeva u mjeri koju zabranjuje druga rečenica članka 2. Protokola, protumačena u svjetlu prve rečenice i čitave Konvencije.

Osim toga, danska država roditeljima koji, u ime svojeg vjerovanja ili mišljenja, žele odvojiti svoju djecu iz integriranog seksualnog obrazovanja nudi izlaz; ona dozvoljava roditeljima bilo da povjere svoju djecu privatnim školama, koje su vezane manje strogim obvezama i uz to bitno subvencionirane od države (stavci 15, 18 i 34 gore), ili da ih obrazuju sami ili da im organiziraju obrazovanje kod kuće, bez obzira na to što priklanjanje jednoj od alternativnih solucija predstavlja neporecive žrtve i teškoće.

55. Podnositelji zahtjeva također se pozivaju na prvu rečenicu članka 2. S tim u vezi, dovoljno je primijetiti da tužena država nije onemogućila niti onemogućuje njihovoj djeci pristup obrazovnim institucijama koje postoje u Danskoj ili pravo stjecanja profita od stečenog obrazovanja zbog službenog nepriznavanja studija (presuda o meritumu od 23. srpnja 1968. u “Belgijskom lingvističkom” predmetu, serija A br. 6, str. 30-32, stavci 3-5).

O NAVODNOJ POVREDI ČLANKA 14. KONVENCIJE PROMATRANOG ZAJEDNO S ČLANKOM 2. PROTOKOLA BR. 1.

56. Podnositelji zahtjeva također tvrde da su, u uživanju prava zaštićenih člankom 2. Protokola br. 1, žrtve diskriminacije na temelju vjeroispovijesti, suprotno članku 14. Konvencije. Naglašavaju da dansko zakonodavstvo dozvoljava roditeljima da izuzmu svoju djecu iz vjerske nastave koja se održava u državnim školama, dok se ista mogućnost ne nudi za integrirano seksualno obrazovanje (stavci 70., 80. i 171.-172. izvještaja Komisije).

Sud prvo ističe da članak 14. zabranjuje, u okviru zajamčenih prava i sloboda, diskriminatorni tretman koji kao temelj ili razlog ima osobne karakteristike (“status“) koji osobe ili grupe osoba razlikuje jedne od drugih. Nema ničeg u osporavanom zakonodavstvu što bi moglo ukazivati da ono predviđa takav tretman.

Iznad svega, Sud, kao i Komisija (stavak 173. izvještaja), nalazi da postoji razlika između vjerske nastave i seksualnog obrazovanja o kojem se radi u ovom slučaju. Prvo po nuždi širi dogme, a ne samo znanje; Sud je već zaključio da to nije tako u slučaju seksualnog obrazovanja (stavak 54 gore). Stoga je razlika koju su naveli podnositelji zahtjeva utemeljena na različitim činjeničnim okolnostima i u skladu je sa zahtjevima članka 14 (čl. 14).

O NAVODNOJ POVREDI ČLANAKA 8. I 9. KONVENCIJE

57. Podnositelji zahtjeva se, bez da su dali mnogo detalja, konačno pozivaju na članke 8. i 9. Konvencije promatrane zajedno s člankom 2. Protokola br. 1. Navode da zakonodavstvo kojem prigovaraju utječe na njihov pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života i njihovo pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti (stavci 54., 55., 72., 89. i 170. izvještaja Komisije).

Sud, međutim, nije našao nikakvu povredu članaka 8. i 9. koje je, štoviše, uzeo u obzir kada je tumačio članak 2. Protokola br. 1. (stavci 52. i 53. gore).

O PRIMJENI ČLANKA 50. KONVENCIJE

58. Kako nije našao povredu Protokola br. 1 Konvencije, Sud opaža da se pitanje primjene članka 50. ne pojavljuje u ovom predmetu.

IZ TIH RAZLOGA, SUD

Sa šest glasova prema jednom drži da nije bilo povrede članka 2. Protokola br. 1. niti članka 14. Konvencije promatranog zajedno s navedenim člankom 2. ;

Jednoglasno drži da nije bilo povrede članaka 8. i 9. Konvencije promatranih zajedno s člankom 2. Protokola br. 1.

Giorgio BALLADORE PALLIERI

predsjednik

Marc-André EISSEN

tajnik

Sudac Verdross priložio je svoje odvojeno mišljenje na ovu presudu, u skladu s člankom 51. stavkom 2. Konvencije i pravilom 50. stavkom 2. Pravila Suda.

ODVOJENO MIŠLJENJE SUCA VERDROSSA

(Prijevod)

Ja sam podržao stavke 1. do 52., 55. i 57. presude, ali, na moje veliko žaljenje, ne mogu glasati za točku 1. izreke ili prihvatiti razloge dane za nju (stavci 53.-54. i 56.). Moji su razlozi sljedeći:

Slažem se s polaznom točkom danske Vlade, koju podržava i presuda, naime, da niti jedna odredba Konvencije ne priječi države članice da integriraju u svoje školske sustave nastavu o seksualnim pitanjima i da tako takvu nastavu učine u pravilu obveznom. Druga rečenica članka 2. Protokola br. 1. ne zabranjuje državama da u državnim školama, kroz nastavu, pružaju objektivne informacije vjerskog ili filozofskog karaktera. Međutim, ta sloboda koju uživaju države ograničena je drugom rečenicom članka 2. Protokola br. 1 prema kojoj roditelji mogu zahtijevati da se njihova vjerska i filozofska uvjerenja poštuju u takvoj nastavi.

Budući da se podnositelji zahtjeva u ovom predmetu smatraju povrijeđenim u odnosu na svoja “kršćanska uvjerenja“, možemo po strani ostaviti pitanje kako treba razumjeti pojam “filozofska uvjerenja“. Dovoljno je da ispitamo je li vlada kojoj se prigovara poštovala kršćanska uvjerenja roditelja u kontekstu seksualnog obrazovanja.

Priznajem da tvrdnje podnositelja zahtjeva u tom pogledu nisu sve u svemu precizne. Njihovi prigovori se svejedno dovoljno jasni da pokažu o čemu se radi. Podnositelji zahtjeva u stvari prigovaraju državi što prerano daje “detaljnu“ nastavu o seksualnim pitanjima, oni tvrde da im državni monopol u području obrazovanja onemogućava njihovo temeljno pravo “da osiguraju obrazovanje svoje djece u skladu s svojim vlastitim vjerskim uvjerenjima“. To čini vrlo jasnim da oni temelje svoje prigovore na dobro utemeljenoj kršćanskoj doktrini po kojoj je bilo što utječe na razvoj savjesti djece, što je njihov moralni putokaz, odgovornost roditelja te da, posljedično, država ne može intervenirati u tom području između roditelja i djece protiv želje roditelja.

Podnositelji zahtjeva doduše pripadaju istoj vjeri kao i velika većina zemlje, ali oni očito pripadaju grupi koja je vjernija kršćanskoj tradiciji od njihovih sugrađana koji su liberalni ili indiferentni prema religiji. Međutim, kako su sva prava koja štiti Konvencija i njeni Protokoli prava pojedinačnih ljudskih bića, Sud nije pozvan utvrditi jesu li ili ne povrijeđena prava osoba koje pripadaju nekoj određenoj sekti. Sud ima jedino obvezu da odluči jesu li u ovom predmetu poštovana prava podnositelja zahtjeva.

Tako nastaje pitanje mogu li se roditelji iz ovog predmeta, pozivajući se na članak 2. citiran gore, protiviti obveznom seksualnom obrazovanju u državnim školama, čak i ako, kao što je slučaj u danim okolnostima, takvo obrazovanje ne predstavlja pokušaj indoktrinacije.

Da bi se moglo odgovoriti na to pitanje, čini mi se nužnim razlikovati između, s jedne strane, faktičnih informacija o ljudskoj seksualnosti koje potpadaju pod prirodne znanosti, prije svega biologiju, i, s druge strane, informacija o seksualnom ponašanju, uključujući kontracepciju. Ovo razlikovanje je nužno, prema mojem gledištu, zbog činjenice da je prvo neutralno s moralnog gledišta dok drugo, čak i ako se priopćava maloljetnicima na objektivan način, uvijek utječe na razvoj njihove savjesti. Slijedi da čak i objektivne informacije o seksualnim aktivnostima kada se pružaju prerano u školi mogu povrijediti kršćanska uvjerenja roditelja. Stoga oni imaju pravo prigovarati.

Ne može se pozvati na članak 10. Konvencije, koji obuhvaća pravo svakoga da primi i širi informacije, da bi se pobilo navedeno mišljenje, jer članak 2. Protokola br. 1. predstavlja specijalno pravilo koje derogira opće načelo iz članka 10. Konvencije. Članak 2. navedenog Protokola tako daje roditeljima pravo da ograniče slobodu da se njihovoj još maloljetnoj djeci daju informacije koje utječu na razvoj njihove savjesti.

Istina je da, prema presudi, gore spomenuta odredba članka 2. zabranjuje jedino obrazovanje kojem je svrha indoktrinacija. Međutim, ta odredba ne sadrži nikakve indikacije koje opravdavaju tako ograničeno tumačenje. Upravo suprotno, on zahtjeva od država, na nekvalificiran način, da poštuju vjerska i filozofska uvjerenja roditelja; ona ne čini nikakvu razliku između različitih svrha u koje se daje obrazovanje. Budući da se podnositelji prijave smatraju povrijeđenima u pogledu svojih “kršćanskih uvjerenja“ kao rezultat obveze nametnute njihovoj djeci da sudjeluju u “detaljnoj“ nastavi o seksualnim pitanjima, Sud se morao ograničiti da utvrdi da li, ako ima ikakve sumnje, ovaj prigovor slagao ili ne s vjerovanjima koja tvrde da imaju podnositelji prijave.

U tom smislu, ovlast Suda čini mi se sličnom onoj koju u različitim zemljama imaju tijela odgovorna za provjeravanje istinitosti tvrdnji osoba koje trebaju služiti vojni rok, ali tvrde da

im njihova vjera ili filozofija ne dozvoljava da nose oružje (prigovor savjesti). Ta tijela moraju poštovati ideologiju osobe u pitanju jednom kada je ta ideologija jasno izražena.

I dansko zakonodavstvo prepoznaje razliku između informacija o znanju o ljudskoj seksualnosti općenito i onih koje se tiču seksualnog ponašanja. Dok su privatne škole obvezne temeljem tog zakonodavstva uvesti u programe tečaj biologije o ljudskoj reprodukciji, ostavljen im je izbor hoće li ili ne slijediti i ostala pravila obvezna za državne škole u seksualnim pitanjima. Time samo zakonodavstvo priznaje da se informacije o seksualnoj aktivnosti mogu odvojiti od ostalih informacija o toj temi te da, stoga, izuzeće dozvoljeno djeci u pogledu specifičnog predmeta iz prve kategorije ne onemogućava integraciju znanstvenog znanja o toj temi u školski sustav.

Danski zakon o državnim školama ni na koji način ne izuzima djecu roditelja čija su vjerska uvjerenja različita od onih u zakonodavstvu od pohađanja svih predmeta o seksualnom odgoju. Zaključak stoga mora biti da danski zakon, u granicama navedenim gore, nije u skladu s drugom rečenicom članka 2. Protokola br. 1.

Taj zaključak nije oslabljen mogućnošću ostavljenom roditeljima da svoju djecu pošalju u privatnu školu koju subvencionira država ili da ih podučavaju kod kuće. S jedne strane, u stvari, pravo roditelja je strogo individualno pravo, dok otvaranje privatne škole uvijek pretpostavlja grupu osoba koje dijele neka zajednička uvjerenja. Budući da je država obvezna poštovati vjerska uvjerenja roditelja čak i ako postoji samo jedan par čija se uvjerenja u vezi s razvojem savjesti njihove djece razlikuju od onih većine u zemlji ili u pojedinoj školi, ona može udovoljiti toj posebnoj obvezi samo tako da izuzme djecu iz nastave o seksualnom ponašanju. Dodatno tome, mora se prepoznati da obrazovanje u privatnoj školi, čak i ako je država subvencionira, i podučavanje kod kuće uvijek podrazumijevaju materijalnu žrtvu za roditelje. Stoga, ako se podnositeljima zahtjeva ne omogući da izuzmu svoju djecu iz nastave u pitanju, postojat će neopravdana diskriminacija, suprotno članku 14. Konvencije, jer prejudicira te roditelje u usporedbi s roditeljima čija vjerska i filozofska uvjerenja odgovaraju onima u danskom zakonodavstvu.